

nieuwsbrief

UILEN 2011

www.kerkuil.com

voor iedereen die betrokken is bij de bescherming van uilen

Toename aantal
broedparen kerkuil

Verschillen in verenkleed

Inhoud

3 Stand van zaken
Toename aantal broedparen kerkuil in 2010

5 Nieuws uit de regio

18 Geslachtsverschillen

20 Merkwaardige braakbalvondsten

21 Broedplaats steenuil

22 Van de bestuurstafel

Colofon

Deze Nieuwsbrief Uilen is een jaarlijkse uitgave van de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland en verschijnt in een oplage van 15.000 exemplaren. De nieuwsbrief geeft actuele informatie over de kerkuil in Nederland. Ze is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij de bescherming van uilen, zoals eigenaren en beheerders van gebouwen met nestgelegenheid, terreinbeheerders, leden van regionale kerkuilwerkgroepen en andere belangstellenden.

Vogelbescherming Nederland ondersteunt het kerkuilenbeschermingswerk. De uitgave van deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Stichting Doen, S.V.V., Haella Stichting, Moyra Stava Morena Stichting en het Dierenrampenfonds.

Samenstelling en redactie

Herman Bisschop (hermanbisschop@home.nl),
Peter van Dam (petervandam38@yahoo.com),
Reinder Dokter (reinderdokter@hetnet.nl),
Wied Hendrix (whendrix@chello.nl),
Nanning-Jan Honingh (nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl),
Johan de Jong (jongrans@hetnet.nl).

Eindredactie

Helga Aukes Producties

Vormgeving en druk

RBF reclame & communicatie, Drachten
Wieger Atsma (vormgever), Lysbeth Bootsma (traffic)

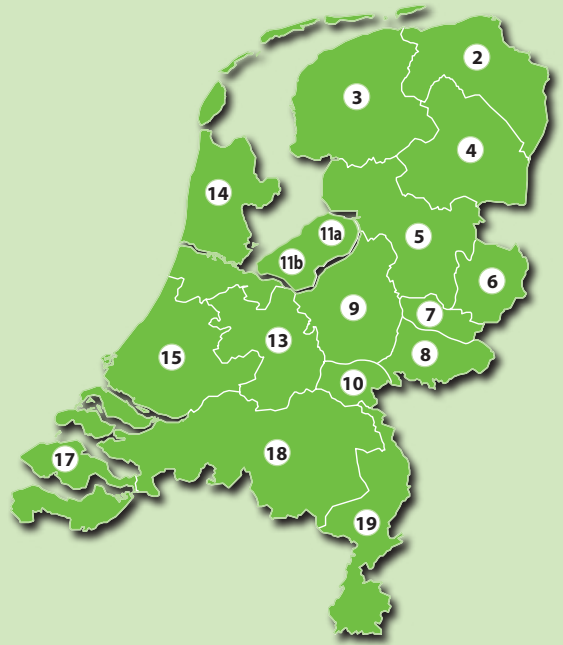
Redactieadres

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland
T.a.v. Wied Hendrix, Snethlageweg 16, 7255 CE Hengelo (Gld.)
Tel. 0575 - 463 908

Coverfoto

Boombroeders. Sinds enige jaren broedt in het gebied van Betuwe West een kerkuil in een boomholte. Dat is wel gebruikelijk voor bosuil en steenuil, maar voor de kerkuil in ons land vrij uniek. (Foto: Jan Jacobs)

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding: "Bron: Nieuwsbrief Uilen 2011, Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland". Overname van foto's is zonder toestemming van de fotograaf niet toegestaan.

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

Voor de inventarisatie en bescherming van de kerkuil is Nederland verdeeld in 17 regio's. Deze vallen grotendeels samen met de provinciegrenzen. Uitzonderingen zijn Flevoland, Overijssel en Gelderland. Deze zijn opgesplitst in meerdere regio's.

De Noordoostpolder maakt onderdeel uit van de regio West-Overijssel. In elke regio is een regionale coördinator actief. Hij is het aanspreekpunt voor het kerkuilenbeschermingswerk in die regio. De Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland organiseert ieder jaar in de loop van januari een bijeenkomst voor alle regiocoördinatoren.

Regiocoördinatoren

2	Groningen	A. Eijkenaar eijkenaar-a@planet.nl	0597 - 561 872
3	Friesland	A. van der Wal	0512 - 516 309
4	Drenthe	F. Geene fjm.geene@planet.nl	0591 - 514 433
5	West-Overijssel (incl. NOP)	G. Snaak g.snaak@ziggo.nl	0523 - 856 980
6	Twente	P. van Heek fpvanheek@telfort.nl	074 - 291 13 37
7	Achterhoek Noord	A. Meenink a.meenink@xs4all.nl	0545 - 292 532
8	Achterhoek Liemers	D. Langwerden d.langwerden@tiscali.nl	0543 - 461 798
9	Veluwe	H. van Diepen dile@introweb.nl	0578 - 615 114
10	Betuwe Oost	J. Jacobs jacobs.j@live.nl	024 - 397 25 74
11a	Oostelijk Flevoland	L. Zwanenburg fam.zwanenburg@vodafonevast.nl	0321 - 318 272
11b	Zuidelijk Flevoland	A.M. Liosi uilen4all@kerkuilenwerkgroep-flevoland.nl	036 - 533 68 34
13	Utrecht & Betuwe West	P.A.H. Hendrixx p.hendrixx@wxs.nl	030 - 637 20 54
14	Noord-Holland	R. Dokter reinderdokter@hetnet.nl	0229 - 219 207
15	Zuid-Holland	M. Kuijpers michel.kuijpers@wanadoo.nl	015 - 256 53 02
17	Zeeland	M. Buise mbuise@zeelandnet.nl	0114 - 370 244
18	Noord-Brabant	J. Nijkamp joost.nijkamp@home.nl	073 - 642 39 47
19	Limburg	H. Beckers boomvalk@home.nl	047 - 553 30 03

Contactadressen Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

Voorzitter	Secretaris	Penningmeester
J. de Jong Tel. 0512 - 303 174 jongrans@hetnet.nl	W. Hendrix Snethlageweg 16 7255 CE Hengelo Tel. 0575 - 463 908 whendrix@chello.nl	R. Dokter Tel. 0229 - 219 207 reinderdokter@hetnet.nl

Stand van zaken

Toename aantal broedparen kerkuil in 2010

Tekst: Johan de Jong
Foto: Arnold van Krefeld

Voedselsituatie

Op vele plaatsen in Nederland lag in de maanden januari en deels in februari een dik pak sneeuw. De veldmuizen profiteerden van de isolerende werking van het sneeuwdek. Het gras verdween onder de sneeuw en de muizen konden volop profiteren van het niet bevroren voedsel. De veldmuizen namen snel in aantal toe. Bij het verdwijnen van de sneeuw kwamen de sporen en gaatjes tevoorschijn.

Boeren meldden dat de veldmuizen goed de winter waren doorgekomen. Dat belooft veel goeds voor de kerkuil.

Echter na de dooi begon het weer te vriezen. Het water in de ondergrondse gangen raakte bevroren. Geen isolatie, geen bescherming en geen voedsel

meer: de populatie veldmuis stortte in. Pas in de tweede helft van mei begon het gras te groeien. Daarna herstelde de veldmuizenpopulatie zich bijzonder snel. In de herfst werden vooral op de kleigronden veel muizen aangetroffen.

Broedseizoen 2010

Na het daljaar van 2009 (1737 paar) herstelde de kerkuil zich maargeleidelijk. Toch werden de eerste jongen al in mei geringd (eieren in maart!), maar de aantallen van deze vroege legfels waren over het algemeen laag. Geleidelijk trok de veldmuizenpopulatie aan, hetgeen resulteerde in legfels met een groot aantal uitgevlogen jongen.

Het aantal eerste broedsels bedroeg 2214 met een gemiddelde van 3,0 jong

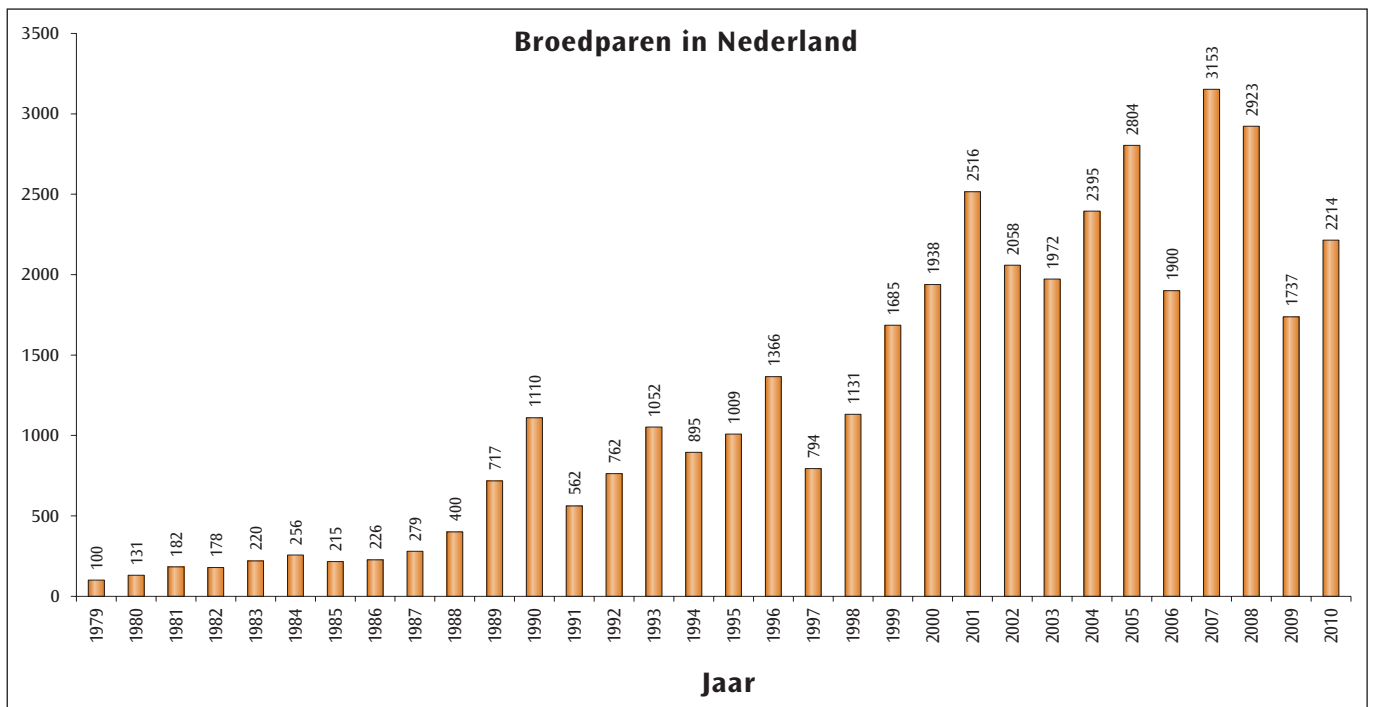
per nest. Elk jaar zijn er weer nieuwe locaties waar de kerkuil de jongen grootbrengt. Soms hangen de kasten er al jaren, maar er zijn ook schuren waar de kast nog maar een paar weken aanwezig is.

Er waren 89 tweede broedsels met een gemiddelde van 2,6 jongen per nest. Derde legfels werden niet vastgesteld.

Het aantal mislukte broedsels daalde van 94 (2009) naar 84 in 2010. Landelijk was er een stijging van het aantal eerste broedsel t.o.v. 2009 met 22%. Limburg verdubbelde het aantal broedparen ten opzichte van 2009 en in Noord-Brabant was er een toename van meer dan 155%.

In vijf regio's (o.a. de Flevopolder en Groningen) nam het aantal broedsels

2010	1e broed	mislukt 1e broed	aantal juv. 1e broed	niet gecontroleerd 1e broed	gem. uitgevlogen	2e broedsels	uitgevlogen	gem. uitgevlogen	2009	2010 t.o.v. 2009
Groningen	106				3,0	6		2,3	112	-5%
Friesland	460		1492		3,2	24	84	3,5	372	24%
Drenthe	257	10	704		2,7	8	16	2,0	241	7%
West-Overijssel / NO Polder	167	9	484		2,9	1	3	3,0	173	-3%
Twente	84	7	277		3,3	3	9	3,0	77	9%
Achterhoek-Noord	77	2	244		3,2	0	0	0,0	47	64%
Achterhoek-Liemers	81	2	271	13	3,3	1	5	5,0	76	7%
Veluwe	135	10	406	29	3,0			0,0	109	24%
Betuwe-Oost	30	3	92	1	3,1	2	3	1,5	24	25%
Flevoland / Zuid	34		116		3,4	5	10	2,0	36	-6%
Flevoland / Oost	16		69		4,3	2	5	2,5	20	-20%
Utrecht-Betuwe-West	80	1	274		3,4	1	3	3,0	51	57%
Noord-Holland	126	9	413		3,3	13	30	2,3	93	35%
Zuid-Holland	63	1	168	11	3,2	5	13	3,2	47	34%
Zeeland	105	2	279		2,7	8	21	2,6	91	15%
Noord-Brabant	268	19	952		3,2	5	16	3,2	105	155%
Limburg	125	9	466		3,7	5	12	2,4	63	98%
TOTAAL 2010	2214	84	6707	54	3,0	89	230	2,6	1737	27%

nog verder af (kleigebieden). De kleigebieden in het noorden van Friesland scoorden hoog: van 51 naar 75 paar. In de regio Gaasterland, die hoofdzakelijk uit klei bestaat, vond een toename plaats van 11 naar 40 broedparen met een gemiddelde van 4,3.

In de herfst werden 10 jongen van een tweede broedsel geringd.

Nieuws uit de regio

Ieder jaar wordt er een aantal 'pluisavonden' georganiseerd in Friesland. De veldmuis scoorde het afgelopen jaar hoog in de kleigebieden: op sommige plaatsen bestond het menu van de kerkuil voor meer dan 80% uit veldmuizen.

In Groningen was er een vondst van een dode grote bosmuis en er werden enkele gevangen in life-traps. Een nieuwe soort voor Groningen.

In de omgeving van Enschede werden grote bosmuizen in braakballen aangetroffen. Uit Duits onderzoek blijkt

dat de populatie van de grote bosmuis opschuift in westelijke richting.

Braakballen kunnen dus een waardevolle bijdrage leveren aan de verspreiding van muizen. In Drenthe werden bij controle in een nestkast vijf jonge katten aangetroffen.

In Twente zijn, zoals reeds in vele regio's, de steenuilen- en kerkuilenwerkgroep één groep geworden. Door deze vorm van samenwerking zijn de witte vlekken in Twente opgevuld.

Op de Veluwe zaten maar liefst 18 solitaire kerkuilen op de broedlocatie. De 'nestkastkrakers' zijn op de Veluwe altijd actief; bosuil, steenuil, holenduif, kauw, bijen en wespen hadden gekozen voor een ruime woning.

Het eerste broedgeval voor Noord-Holland werd in 1990 vastgesteld in de Wieringermeer (Luc Smit) en nu met 125 broedparen is de gehele provincie gekoloniseerd. In Zeeland gaat Landschapsbeheer samen met de

vrijwilligers de nestkasten verplaatsen op een 'ARBO vriendelijke' plek.

In Noord-Brabant is een goede samenwerking ontstaan met Brabants Landschap. ■

Roofvogels en uilen in gevangenschap

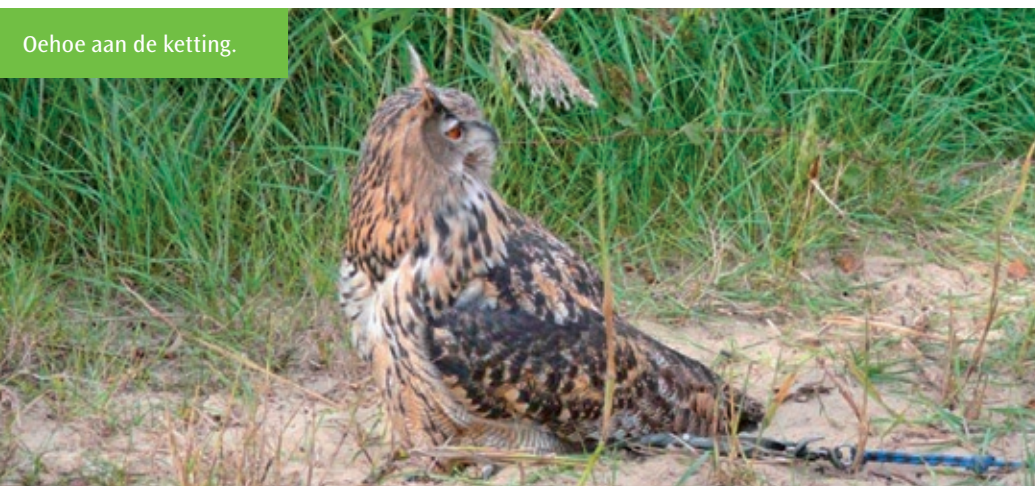
Naar aanleiding van het rapport 'Roofvogel- en Uilenshows' van bureau Ulucus (www.kerkuil.com) is gestart met een commissie om misstanden betreffende roofvogels en uilen tegen te gaan.

De commissie wordt breed gedragen door:

- Vogelbescherming Nederland
- Kerkuilenwerkgroep Nederland
- Steenuiloverleg Nederland
- Oehoewerkgroep Nederland
- Werkgroep Roofvogels Nederland
- Werkgroep Slechtvalken Nederland
- Dierenbescherming
- Politie

Kernpunten die aangepakt zullen worden zijn o.a. het tegengaan van het houden van roofvogels en uilen door particulieren, het houden van roofvogel- en uilenshows, demonstraties of andere voorstellingen met levende roofvogels en uilen (incl. op scholen) en eisen stellen aan de omstandigheden waaronder roofvogels en uilen worden gehouden: het dierenwelzijn.

Er zullen lespakketten voor het basis- en voortgezet onderwijs worden gemaakt. Via onze website wordt u op de hoogte gehouden van nieuwe ontwikkelingen. ■

Oehoe aan de ketting.

Groningen

Tekst en foto's: André Eijkenaar

Opkomst bosuil op andere locatie

Opmerkelijk was de opkomst van de bosuil in Westerwolde. Eerder was de soort voornamelijk te vinden rond Ter Apel, maar nu werd hij in Sellingen en Vlagtwedde gemeld.

Het territorium van de kerkuil in Ter Wupping - waar een bosuil jaren geleden al was binnengedrongen - bleef boeien. De bosuil was nog steeds alleen en het paartje kerkuilen weerde zich danig. De eigenaar van de schuur waarin de bosuil zich overdag schuilhield, voerde de uil met allerlei muizen die op het erf werden gevonden.

Tijdens mijn bezoek aan dit erf lag er weer een prooi klaar voor de bosuil. Het betrof geen doorsnee muis. Hij leek op een bosmuis, maar was veel groter en had een langere staart en een duidelijk lichtere en meer afgetekende vacht. Ik heb foto's van het dier gemaakt en deze opgestuurd naar de Zoogdierenvereniging. Uiteindelijk bleek het om een grote bosmuis te gaan, die alleen in Limburg en Steenwijk zou voorkomen!

De bosuil van Westerwolde.

Grote bosmuis, nieuwe soort in Groningen.

Aangezien een dood exemplaar niet afdoende bewijs was, hebben de eigenaar en ik vervolgens een intensief vangtraject uitgezet. Veel rosse woelmuizen werden er gevangen en we begonnen een beetje het geloof in de expeditie te verliezen. Totdat totaal onverwachts er toch één exemplaar werd gevangen. Groningen staat nu voor deze soort ook op de kaart.

Een mooi initiatief van een van de vrijwilligers zorgde ervoor dat er een kledinglijn is ontwikkeld: t-shirts, bodywarmers en truien met opdruk van de kerkuilenwerkgroep. Daarnaast zijn er stickers gemaakt die geschikt zijn om op een auto of aanhanger te plakken. Hopelijk is hier animo voor. ■

Friesland

Tekst: Johan de Jong

Foto: Romke van der Veen

Jaarlijks witte kerkuilen in Friesland

De kleuren van de onderdelen van de 35 ondersoorten van de kerkuil variëren van zuiver wit tot diep roodbruin.

In Europa komen drie ondersoorten voor:

1. *Tyto alba guttata*

Het verspreidingsgebied van deze donkere soort ligt in Noord- en Oost-Europa.

De borst- en buikzijde zijn oranje geel tot donkerbruin en gespikkeld met donkerbruine, ruitvormige vlekjes.

De onderzijde van de vleugels varieert van bruin tot bijna wit.

2. *Tyto alba alba*

Deze ondersoort komt voor in het noorden van Afrika, Zuid-Europa, Frankrijk, België en de Britse eilanden.

De onderzijde bij mannetjes is volledig wit, terwijl bij de vrouwtjes een paar kleine stipfels en vlekken aanwezig zijn. Ook de bovendelen zijn veel lichter (grijzer) van kleur dan van de *T. alba guttata*.

3. *Tyto alba ernesti*

Deze ondersoort komt alleen voor op Corsica en Sardinië. De onderzijde van deze soort is volkomen wit, zonder stipfels of vlekken, uitgezonderd enkele vlekjes op de ondervleugel.

In Nederland heeft de donkere vorm de overhand. Erg lichte vormen komen echter ook voor. Zo nu en dan wordt de witte ondersoort *Tyto alba alba* waargenomen. Uit ringgegevens is gebleken dat een klein percentage (2,5%) van de jonge kerkuilen na het broedseizoen verder dan 300 km vanaf de geboorteplaats teruggemeld wordt. Zo zullen regelmatig witte kerkuilen vanuit het zuiden van Europa zich vestigen in Nederland. Ze vormen dan gemengde broedparen en deze kunnen jongen voortbrengen van beide ondersoorten.

In Friesland worden elk jaar witte kerkuilen gezien. In het afgelopen jaar werden in de regio Damwoude een wit en een bruin jong van een gemengd broedpaar geringd. ■

Witte kerkuil (links) en donkere uit één nest in Damwoude.

Drenthe

Tekst: Frans Geene

Bijzondere inhoud kerkuilenkast

Een van onze vrijwilligers maakte melding van een bijzondere inhoud van een kast in de nok van een boerderij op de hanenbalken.

In de boerderij aangekomen werd er een praatje met de boer gemaakt. Hij zei: "ik geloof niet dat er uilen in de kast zitten". Onderwijl schoot er een kat voorbij die zich snel uit de voeten maakte. Al wijzend naar de kat maakte de boer de opmerking: "het lijkt wel of die jongen heeft, maar waar weet ik niet...".

Er werd besloten om toch maar eens even in de kast te kijken. Het deksel werd geopend en in plaats van uiltjes zaten er vijf jonge katjes in.

Een verrassing waar je op zo'n hoogte niet snel rekening mee houdt. Waar een kerkuilenkast al niet goed voor is.

We hebben in Drenthe een tweetal cursussen georganiseerd voor vrijwilligers die de gegevens gaan invoeren in de digitale nestkaarten. Deze cursussen werden goed bezocht, waar we erg blij mee waren.

Het voordeel is dat we nu één landelijk systeem voor de digitale nestkaarten hebben en we gemakkelijker analysegegevens kunnen berekenen en grafisch kunnen tonen. ■

Overlijden van Fred van Vemden uit Uffelte (Drenthe)

Een ieder die Fred heeft gekend, heeft met grote verslagenheid kennis genomen van zijn overlijden op 22 december 2010.

Fred kan met recht de drager van het steenuilenbeschermingswerk in de omgeving van Uffelte genoemd worden, inclusief het uitdragen ervan naar de rest van Drenthe en Nederland. Ook de kerkuil en andere vogels hadden zijn volle aandacht in Uffelte en ver daarbuiten.

Wat ik altijd buitengewoon vond, waren zijn enthousiastmerende lezingen. Deze waren zo goed, dat je weer met volle energie verder ging met het beschermen van de uilen! Met recht is Fred ook **SOVON vrijwilliger van het jaar 2008** geworden.

Het is voor de kerkuilenwerkgroep Drenthe en Nederland een groot verlies dat we geen beroep meer kunnen doen op de inzet, kennis en boeiende lezingen van Fred!

Namens de kerkuilenwerkgroep Nederland en Drenthe,
Frans Geene

West-Overijssel (incl. NOP)

Tekst en foto: Florian Bijmold en Ger Snaak

Een noodlottige speling der natuur?

Op 18 augustus 2010 togen Florian Bijmold (kerkuilenwerkgroep Noord-oostpolder) en André Donker (Natuurmonumenten) richting het Drentse Doldersum om een gewonde juveniele kerkuil bij een kennis op te halen en, zo was het plan, af te leveren bij Sjoerd Haantjes in Emmeloord voor nadere revalidatie.

Na aankomst in Doldersum bleek al snel dat het om twee jonge kerkuilen ging die zich in de stal bevonden en meteen probeerden te ontkomen aan de indringers. Beide vogels hadden een hangende, over de grond slepende linkervleugel. Na moeiteloos de jonge kerkuilen te hebben gevangen, werden ze aan een inspectie onderworpen.

Beide waren goed doorvoed, waaruit geconcludeerd kon worden dat de jonge vogels voldoende muizen kregen aangeleverd door de adulte vogels.

Ook was er geen sprake van verwonding of letsel aan de afwijkende linkervleugel. Het bleef een raadsel wat de oorzaak van het afhangen van de vleugels zou kunnen zijn. Uit het gesprek met de eigenaar van de boerderij bleek dat er geen broedkist aanwezig was en dat er sprake was van een 'natuurlijke' broedplaats.

Al snel werd duidelijk dat beide vogels mogelijk een misvorming hadden van de beenderen van de linkervleugel die

overleving 'in het wild' zwaar onder druk zou kunnen zetten. Een mogelijk euthanaseren van beide vogels werd besproken.

Uit nadere inspectie door Sjoerd Haantjes te Emmeloord werd al snel duidelijk dat de vogels zowel afwijkingen hadden aan de vorm van de beenderen als aan de gewrichten, waardoor het ooit kunnen vliegen werd uitgesloten.

Euthanasie volgde.

Door het minutieus prepareren van de vleugelbeenderen werd bij beide vogels de afwijking zichtbaar: een vervorming van het onderste gedeelte van het spaakbeen en een kromming in zowel het spaakbeen als de ellepijp nabij het ellebooggewricht.

De oorzaak van de afwijkingen ligt mogelijk in een samenspel van broedruimte en zich ontwikkelende beenderen. Een te kleine ruimte zal (bij opgroeiende vogels) voor een toenemende en blijvende druk op het 'zachte' kraakbeenweefsel kunnen zorgen en de beenderen steeds meer doen krommen. Als dit gebeurt gedurende de verandering van het zachte kraakbeenweefsel in het harde calciumrijke botweefsel, is de afwijking blijvend.

Het aanbod van de kerkuilenwerkgroep, in samenwerking met een enthousiaste boswachter van Natuurmonumenten, om een broedkist in de boerderij te plaatsen, is door de eigenaar van de boerderij hartelijk onthaald. In februari 2011 hebben André Donker en Florian Bijmold in de oude ligboxenstal een kerkuilenkast opgehangen. ■

Boven: vergroeide beenderen van de linker vleugel.
Onder: de beenderen van de rechtere vleugel, niet vergroeid.

Twente

Tekst en foto's: Johan Drop (Natuur- en vogelwerkgroep De Grutto)

Operatie 'bij'

Op 16 juni werd ik gebeld door kerkuil-nestkasteigenaar Frans Rikmanspoel uit Albergen. Jaren geleden had hij in zijn kapschuur twee nestkasten opgehangen voor de kerkuil. Niet een luxe kast met royale afmetingen maar gewoon zelf gemaakt met materiaal wat er toen voorhanden was. In een van die nestkasten huisde sinds jaar en dag een paartje kerkuilen en vlogen er jaarlijks jongen uit. Zelfs in het slechte broedjaar 2010 was de kast weer bezet. Stille getuigen hiervan waren de grote witte ontlastingsvlekken op de kunstmeststrooier en de motorkap van de tractor.

Op deze dag was er iets vreemds aan de hand bij de nestkast. Bijen of wespen, dit was op afstand niet goed te zien, vlogen opgewonden in behoorlijke aantallen rond de kast. Na dit verontruste telefoontje van Frans ben ik onmiddellijk komen kijken. Vanaf de begane grond konden Frans en ik alleen maar constateren dat er nogal wat bijen, want daar bleek het hier om te gaan, op en rond de kast vlogen. Om achter de oorzaak van dit 'opstootje' te komen ging ik met zorgvuldig dichtgeknoopt fleece vest de ladder op. In eerste instantie was er - voor zover ik dat goed kon zien door het invlieggat - niets bijzonders aan de hand. Ik zag geen broedvogels in de kast. Wel klonk er een vervaarlijk gezoem. Er zat dan ook niets anders op dan de voorkant van de kast gedeeltelijk te verwijderen. Bij deze kast was dat eenvoudig te doen is en ook voor het jaarlijks ringen van de jongen is dit de gebruikelijke werkwijze.

Het eerste wat ik te zien kreeg was een meevaller. Twee donzige kleine jongen waarvan de jongste één dag oud was en vijf nog niet uitgekomen eieren! Maar direct daarna werd het probleem duidelijk. In de hoek, pal boven het vlieggat, zat een grote bal met honderden opgepakte honingbijen. Duidelijk een geval van een uitzwermende koningin die met haar gevolg een nieuwe broedruimte dacht gevonden te hebben.

Je kunt alleen maar gissen naar de paniek bij het kerkuilvrouwtje op het

moment dat deze zwerm zoemende bijen de nestkast invloog. Een ding was duidelijk; om het vrouwtje weer in de kast te krijgen moest deze zwerm bijen met koningin en al de nestkast uit.

Na een telefoontje met verenigingslid en tevens imker Jan Asbreuk was deze al snel ter plekke. "Nat sproeien want daar worden ze rustig van en vervolgens met een plamuurmes de hele handel in een plastic zak scheppen", was het devies van Jan. Nog even voor de zekerheid de eieren uit de kast gehaald en de twee jongen lekker warm in de zakken van

het fleece vest gestopt en 'operatie bij' kon beginnen.

Gestoken in imkerspak en gewapend met een bloemenspuit werd een eerste poging ondernomen. Daarbij bleek een zak niet handig te zijn, maar met stevige plastic bak was al snel een groot deel van de bijen gevangen. Toch wisten enkele honderden bijen te ontsnappen die opgewonden rond de invliegopening van de kast bleven cirkelen. De koningin was waarschijnlijk wel gevangen en we hoopten dat de rest van de zwerm vanzelf wel zou vertrekken.

Jan ging met de buit naar huis om de zwerm in te korven. De resterende bijen echter waren kennelijk nog niet van plan om de nestkast op te geven. Al snel zat er in dezelfde hoek van de kast weer een vuistgrote bal met opeengepakte bijen.

Toen heb ik zelf de stoute schoenen maar aangetrokken; het fleece vest andermaal goed dichtgeknoopt, handschoenen aan en met bloemenspuit, plastic bak en plamuurmes de trap op. Zonder probleem verdween weer een groot gedeelte van de bijen in de plastic bak.

Daarna leek de strijd in ons voordeel beslecht en werd het snel rustig in en om de nestkast. De eieren en de beide jongen werden vervolgens teruggezet in de kast.

Met het vertrouwen dat de kerkuil 's avonds wel weer terug zou komen in de kast werd de ladder weer op de gebruikelijke plek gezet.

Toch was het bij de kastcontrole op 9 juli nog best spannend. Gelukkig bleek alle moeite beloond te zijn en zaten er vier prachtige - van lelijkheid mooi uitziende - jonge kerkuilen in de kast. ■

Een 'perfecte' bijenbroedruimte.

Waar een bloemenspuit al niet goed voor is. Op de foto imker Jan Asbreuk in actie.

Tekst: Eddie Oosthof en Anton Meenink

Herinneringen aan de jaren 80

In het boek 'Holkliv' van de Zweedse Ornithologische Vereniging zag ik een foto van een kerkuilenkast compleet met bouwbeschrijving, zoals ze kenmerkend in Zweden gemaakt worden. In dit prachtige boek staat veel informatie over holenbroeders en natuurlijk ook over uilen, zoals de dwerg-, ruigpoot-, oeral- en sperweruil.

Toen ik de foto zag, moest ik meteen denken aan een voorval uit begin jaren 80 van de vorige eeuw. We hingen toen één van onze eerste kasten op bij Jan Bannink in Klein Dochteren, een buurtschap bij Lochem. Een prachtig boerderijtje aan de bosrand met een kleinschalig boerenbedrijf. De kast was één keer broedplaats voor kerkuilen, die er één jong in hebben grootgebracht. Daarna werd de kast gebruikt door mandarijn-eenden en holenduiven. Kerkuilen kwamen niet meer aan bod. De kast zat ook vrij laag in een oud voedersiloetje, met het vlieggat naar buiten. 'Ondeskundigheid van beginners' zal ik het maar noemen.

In de loop der jaren plaatsten we ook nog een steenuil- en een torenvalkkast op het erf. Bij een van de steenuilbezoeken verkondigde Jan: "Ik heb ok karkoel'n". Wij dachten aan de oude kast, maar nee, Jan bleek onder de kapschuur een zelfgemaakte kast te hebben opgehangen met het vlieggat aan de onderkant van de kast, op bodemhoogte! Er werd gebroed in de kast, dus iets veranderen was op dat moment niet aan de orde. Omdat we bang waren dat de jongen er bij het bedelen zouden uitvallen, heeft Jan er strobalen onder gestapeld, zodat het gevaar van beschadiging kleiner werd. Bij de volgende controle zaten de jongen dan ook al braaf op ons te wachten, op de strobalen, zodat ze alleen nog maar geteld konden te worden.

Na de broedtijd heeft Jan een reguliere kast gemaakt en opgehangen. Sindsdien hebben heel wat jongen, na eerst geringd, gemeten en gewogen te zijn, het nest veilig verlaten.

De auteur van het boek zal ik te zijner tijd eens één van onze kasten laten zien. ■

Tekst: Harry van Diepen

Verhuizing jonge uilen geslaagd

In de winter van 2010 hoorde ik dat de oude veestal waar al sinds 2002 kerkuilen broedden zou worden afgebroken zodra het vee naar buiten kon.

Dus waarschijnlijk net in de tijd wanneer de kerkuilen zouden kunnen broeden. Medio mei zou ik met vakantie gaan. Dus het was zaak om op een mogelijke verhuizing voorbereid te zijn.

Ieder jaar vloog er op de hooizolder een aantal jonge kerkuilen rond. Waar ze precies broedden, konden we niet ontdekken. Het meest waarschijnlijke was achter de dakisolatie van de aangrenzende varkensstal, want daar had de boer ze wel eens horen 'snurken'. In 2003 had ik wel een nestkast op de hooizolder geplaatst, maar daar werden nooit sporen van een kerkuil in gevonden en het invlieggat was al weldra voorzien van dik spinrag.

Na uitgebreid op het erf gezocht te hebben naar een alternatieve nestplaats, werd gekozen voor een wagenloods helemaal achter op het erf, ruim 80 m verwijderd van de oude stal. Krijtsporen toonden aan dat de uilen hier wel eens verbleven. Tegen de zijwand van de loods maakte ik een prachtige kerkuilennestkast met een invlieggat door de zijwand. Dit om te voorkomen dat de aanwezige werktuigen en machines wat al te veel van krijt zouden worden voorzien. Op 21 mei ging ik met vakantie, er waren nog geen kerkuilen in de nieuwe kast geweest, zo te zien. Toen ik in juli terugkwam van vakantie hoorde ik het kerkuilenrelaas van de boerin.

Begin juni was men begonnen met de sloop van het oude gebouw. Omdat men de dakpannen nog wilde hergebruiken werden die eerst met de hand verwijderd. Daarbij trof men al direct op de spouwmuur het kerkuilennest aan met vier jongen erin (ca. 3 à 4 weken oud). De bouwvakkers waarschuwden de boerin waarop de uilskuikens in een emmer aan een touw naar beneden werden gelaten. Ze schrok wel van de aanblik. Ze had nog nooit zulke lelijke beesten gezien.

Helaas had ik nagelaten om haar te vertellen hoe ze de nestkast moest openen. Daarom had ze de jongen maar door de invliegopening naar binnen gezet.

Hoe het verder met de jongen in de kast gegaan was, wist ze niet te vertellen. Ze durfde niet in de kast te kijken. Wel heeft ze regelmatig geluisterd en hoorde dan gestommel in de kast.

Toen ik in juli in de kast keek, trof ik geen resten van dode uilskuikens aan maar wel een flinke laag braakballen. Voor mij aanwijzingen dat in de kast kennelijk jonge kerkuilen met succes waren grootgebracht en uitgevlogen.

Al met een al een bijzondere actie gezien de afstand vanaf de oorspronkelijke broedplek en het feit dat deze uilen waarschijnlijk nog nooit in een nestkast hadden gezeten. En niet op zijn minst door de betrokkenheid en het kordate optreden van de boerin.

Hulp bij bouw- en sloopplannen nestplaatseigenaren

In de Flora & Faunawet zijn alle vogels beschermd. Bovendien zijn van de kerkuil ook nog de vaste verblijf- en nestplaatsen beschermd. Sommige mensen zijn daarom bang dat ze helemaal niets meer mogen veranderen aan het gebouw waarin de kerkuil broedt en weren de vogel.

Dat is nergens voor nodig.

Kerkuilenwerkgroep Veluwe is van mening dat de aanwezigheid van een (broedende) kerkuil in de praktijk nooit een belemmering mag zijn voor de bouw- en bedrijfsplannen van de mensen die de uil gastvrij onderdak bieden. We helpen u met raad en daad en zoeken als het nodig is een alternatieve plek voor de uil.

Zo nodig maken we een uitgebreide toets voor u, waarin staat dat de voorgenomen werkzaamheden de soort niet in gevaar brengt en dat er voorzieningen zijn getroffen om de eventueel verloren verblijf- en/of broedplek te compenseren.

Ook vragen wij een ontheffing aan. Deze service is voor u als nestplaatseigenaar kosteloos. Wij vragen u wel om uw plannen tijdig bij ons aan te kaarten. ■

Tekst en foto's: Allan Liosi

Kerkuil verliest de jaarlijkse strijd om de nestkast

In februari 2010 begonnen de kerkuilen met de voorbereidingen voor het broeden. Ze bezochten de kast 's avonds steeds vaker, gevolgd door een dagelijks bezoek.

Het vrouwtje vloog meestal als eerste de kast in en al roepend wachtte ze op het mannetje, dat meteen daarna ook de kast indook en met haar paarde.

Maar er waren kapers op de kust: torenvalken. Ondanks het feit dat in 2008 speciaal voor hén een torenvalkkast aan een boom in de singel was opgehangen - waar ze notabene al twee broedseizoenen met succes gebroed hadden - wilden ze, persé de kerkuilenkast betrekken.

In het begin van het broedseizoen kwamen de kerkuilen alleen 's avonds en 's nachts naar de kast. 's Morgens vlogen ze weer de schuur in en sliepen ergens achter een balk. De torenvalken kwamen wél overdag naar de kast en deden daar hetzelfde wat de kerkuilen 's nachts deden. Het mannetje lokte het vrouwtje met een muis naar de kast en daar werd gepaard. De valken vlogen dan 's avonds weer uit de kast om er de volgende ochtend weer terug te keren.

Tot op een dag het torenvalkvrouwtje besloot ook 's nacht in de kast te blijven. Ze leek te weten dat 's avonds de kerkuil zou komen, want ze ging in het invlieg-gat hangen. Op wacht...?

En de kerkuil kwam!! Hij landde op het stokje bij het invlieggat en dreigde naar het torenvalkvrouwtje die nog in het invlieggat hing.

Na deze eerste confrontatie vloog de kerkuil weg en het torenvalkvrouwtje sprong de kast in.

Ook de dagen erna bleef het torenvalkvrouwtje 's nachts in de kast. Ze was wel op haar 'qui vive'. En terecht, want het zou niet bij deze ene keer blijven. Het torenvalkvrouwtje wachtte nog meer serieuze aanvallen van de kerkuil. Deze eerste confrontatie, die eigenlijk zonder kleerscheuren verliep, was slechts een voorproefje van wat onze torenvalk nog te wachten stond.

Twee dagen na dit voorval probeerde de kerkuil opnieuw de kast te veroveren. Nu met meer overtuiging. Hij sprong meteen de kast in en kwam tegenover het torenvalkvrouwtje te staan.

Er werd aan beide kanten bedreigd, met gedeeltelijk tot compleet open vleugels om zich 'groot' te maken en zo de tegenstander te intimideren, maar er werd ook echt aangevallen.

Na enkele dreigingen en schermutselingen over en weer, probeerde het kerkuilmannetje het vrouwtje torenvalk te 'passeren', hij ging voorzichtig, beetje bij beetje, richting het broedvak van de kast.

Dit bleek niet zo gemakkelijk te gaan met die dreigende torenvalk midden op het tussenschotje.

Toch lukte het de kerkuil zich op het tussenschotje naast de torenvalk te plaatsen maar wel onder duidelijke protest van het vrouwtje torenvalk.

Wat er toen in het volgende half uur gebeurde was werkelijk bijzonder.

Langzaam werd de agressiviteit tussen de twee steeds minder.

Tot ze, ogenschijnlijk, rustig naast elkaar op het tussenschotje zaten. Het leek alsof ze niet meer wisten wat ze moesten doen. Alsof ze in een soort 'patstelling' waren beland.

Deze toestand duurde vrij lang, 36 minuten om precies te zijn. Toen sprong de kerkuil plotseling van het schotje en vloog uit de kast.

Ruim twee uur later kwam de kerkuil weer terug naar de kast. Nu leek hij werkelijk boos te zijn.

Hij sprong de kast in en viel meteen het torenvalkvrouwtje aan. Via het tussenschotje belandde het kerkuilmannetje in het broedvakgedeelte van de nestkast.

Het torenvalkvrouwtje sloeg terug, hing daarna achterover waarna de kerkuil direct op haar buik sprong. De klauwen van het torenvalk sloten zich om de kerkuilenpoten. Of de klauwen van de kerkuil verwondingen bij het torenvalk veroorzaakt hebben....?.

Na deze heftige confrontatie vloog het vrouwtje torenvalk, achternagezeten door het mannetje kerkuil, de kast uit. Het kerkuilmannetje zocht zijn vrouwtje op en paarde met haar óp de kast.

In de dagen die volgden eigenden de kerkuilen zich de kast steeds meer toe. Elke avond en 's nachts bleven de kerkuilen in de kast, waar ze paarden en het mannetje vaak muizen naar het vrouwtje bracht.

Maar intussen nam overdag het torenvalkenpaar bezit van de kast. Dus 's nachts woonde de kerkuil daar en overdag de torenvalk.

Op een gegeven moment begon het kerkuilmannetje veel meer muizen naar het vrouwtje in de kast te brengen. En dit ging de hele nacht door. Enkele van de muizen die in die nacht overbleven, werden de volgende avond na binnenkomst in de kast meteen door het kerkuilvrouwtje opgegeten. Ze ging daarna plat op de bodem zitten en legde de nog resterende muizen op 'bekafstand' om zich heen. Dit gebeurde net zolang tot de torenvalken het lekkere en verse eten ontdekten. Ze vraten overdag alle muizen op die in de kast lagen. Nog twee of drie dagen was 's avonds de kerkuil te zien die in de kast de muizen zocht, daarna waren de kerkuilen niet meer te zien. Ze hadden die kast verlaten.

Zou de torenvalk door het vreten van de prooien van de kerkuil ze uiteindelijk verjaagd hebben?

Inmiddels hadden de torenvalken de kast in bezit genomen. Natuurlijk werden ook door de torenvalken zelf muizen gevangen en door het mannetje naar het vrouwtje in de kast gebracht. Maar de gratis maaltijd werd niet meer door de kerkuilen verzorgd.

De kerkuilen broedden uiteindelijk ook, maar niet in deze kast.

Dit is niet het complete verhaal, wil je weten hoe het allemaal verlopen is, ga dan naar onze site: www.kerkuilenwerkgroep-flevoland.nl.

Klik op "Actueel" dan op "Broedseizoen 2010". ■

Utrecht en Betuwe West

Tekst: Marc van Leeuwen

Utrecht, tijdelijk 'kerkuilcentrum' van de wereld

2010 was voor de regio Utrecht/West-Betuwe geen slecht jaar, ondanks dat ook hier de muizen niet heel talrijk waren. Er waren enkele verlaten legfels en uitval van jongen. Toch brachten de uilen op de meeste plekken wel enkele jongen groot. Door voortdurend aan de weg te timmeren hangen er steeds meer nestkasten en krijgt de werkgroep ook steeds meer adressen door waar kerkuilen zitten. Elk jaar komen er zo wel één tot drie adressen bij. Dit draagt bij aan de groeiende resultaten. Daarbij dient wel rekening te worden gehouden met het waarnemerseffect (door meer moeite te doen, krijg je ook een beter resultaat). Toch is er ook zeker sprake van een reële toename van het aantal kerkuilen in de regio.

Het seizoen 2010 was vooral bijzonder, omdat de regio Utrecht-Betuwe het verzoek kreeg van de Kerkuilen Werkgroep Nederland om een locatie te zoeken voor de webcams van 'Beleef de Lente' van Vogelbescherming Nederland.

Vliegvlugge jongen van 9 tot 10 weken oud in Venhuizen. (Foto: Reinder Dokter)

De webcamcamera in de kast. (Foto: Marc van Leeuwen)

We voldeden graag aan dit verzoek en benaderden verschillende nestkastbezitters. Uit drie potentieel geschikte plekken koos Enting films de beste uit in de Lopikerwaard. Daarmee brak een hectische tijd aan, het was kort dag, dus werden er met spoed camera's geplaatst met de bijbehorende randapparatuur. De uilenwerkgroep zag toe dat het allemaal zorgvuldig en met minimale stress voor de uilen plaatsvond.

Toen werd het spannend, want de uilen lieten zich een aantal dagen niet zien. Maar het kwam goed en iedereen heeft kunnen zien hoe er vijf kerkuiltjes opgroeiden, van paring tot (bijna) uitvliegen. Vele avonden zaten we aan de computerschermen gekluisterd, zelf nieuwsgierig, maar ook toelichting gevend en vele vragen beantwoordend. De muis die het mannetje levend de kast binnenbracht was voor velen een

heel confronterend moment, net als het sterven van een kuiken. Er werd over de hele wereld door vele mensen gekeken, tot in Brazilië toe.

Zo was Utrecht even het 'kerkuilcentrum' van de wereld. Jammer genoeg konden we de jongen net niet zien uitvliegen, ondanks vele petities van trouwe kijkers om de camera's langer in de lucht te houden.

Nestkastcontrole na afloop van het seizoen leerde dat er geen jongen waren achtergebleven. We mogen dus aannemen dat ze allemaal de wijde wereld ingevlogen zijn (tot medio maart waren er ook nog geen terugvondsten van deze uilen).

We zien uit naar 2011, met mogelijk meer muizen en dus betere resultaten, maar ook vanwege het verschijnen van ons boek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Werkgroep Kerkuilen Utrecht/West-Betuwe. Dit zal een bloemlezing zijn van historische ontwikkelingen, persoonlijke ervaringen met kerkuilen, broedbiologische uiteenzettingen met unieke foto's en een overzicht van lopend populatieonderzoek. ■

Utrechtse kerkuilen aan de Lingedijk te Gellicum (West-Betuwe). (Foto: Astrid Kant)

Noord-Holland

Tekst: Andri Binsbergen

Kerkuilen in de lift op Texel

Nadat er in 2009 weer kerkuilen op Texel broedden - wat sinds 1963 niet meer was gebeurd - waren de verwachtingen voor 2010 hoog gespannen. Het paar bij De Waal dat in 2009 vijf jongen grootbracht, was al vroeg in het jaar aanwezig en alles leek erop te wijzen dat ze er weer zin in hadden. De twee vogels waren vaak bij elkaar en er werd gevreeën en gepaard, maar tot teleurstelling van hun gastfamilie is het niet tot het leggen van eieren gekomen. Ook van andere plaatsen waar kasten hingen, kwamen in het begin van het jaar geen goede berichten.

Pas later in de zomer bleek het paar dat in 2009 in de polder Eierland had gebroed, opnieuw jongen te hebben. Dit vond plaats in een oude kist, die in 1989 in een 4 meter hoge open loods (waar één of twee caravans worden gestald) is opgehangen. De drie jongen werden op 20 juli geringd. Grappig was dat bovenop de kist een houtduif broedde.

Hoewel door publicaties in de Texelse Courant voldoende bekend is bij wie je moet zijn voor kerkuilen, meldde een landbouwer tussen De Waal en Oostereind pas dat er bij hem een kerkuil had gebroed, toen een nog niet vliegvlug jong dood op de deel lag. De uil had gebroed achter een beschot boven de wagentoren, op een onbereikbare plaats. Geen spoor van andere jonge kerkuilen, zodat we hebben aangenomen dat het dood gevonden jong een achterblijvertje was en dat de oudere jongen waren uitgevlogen. Inmiddels hangt er een kist in die boerderij.

Pas in het nieuwe jaar hoorden we dat er ook in de Eendrachtpolder een kerkuil had gebroed. De bewoners wilden niet dat dat wereldkundig gemaakt zou worden, maar hoe houd je zo iets geheim op een eiland waar iedereen iedereen kent? De uilen broedden daar in een luchtkoker. Er is gezien dat er een legsel van 7 eieren was, maar hoeveel jongen er uitgevlogen zijn weten we niet.

In ieder geval hebben er dus drie paren op Texel gebroed, maar met een onbekend resultaat. De kerkuil zit duidelijk in de lift op het eiland.

Jarenlang hingen de circa 25 kasten die in de loop der jaren verspreid over het eiland waren opgehangen, er werkloos bij. Hoe het zo gekomen is dat er nu sprake is van een groeiende populatie, is gissen. Volgens Richard Witte van de VZZ heeft de komst van de huisspitsmuis een jaar of vijf geleden gezorgd voor een flinke uitbreiding van het aanbod aan prooidieren. Ik denk dat hij gelijk heeft. Braakballen van het paar in Eierland bevatten inderdaad veel schelds van huisspitsmuisen.

De veldmuis ontbreekt echter op Texel en die vormt elders het bulkvoedsel van kerkuilen. De noordse woelmuis die op Texel de meest voorkomende woelmuisensoort is, is weliswaar groter en zwaarder, maar ook minder talrijk.

Hoe het ook zij, het lijkt wel zeker dat de kerkuil een vaste bewoner van Texel is geworden. Met de wederopstanding van de kerkuil heeft ook de Texelse kerkuilengroep de geest gekregen. De groep bestaat inmiddels uit vier actieve leden: Jan van der Star, Gerrit Visch, Leo van der Vaart en ondergetekende. Grote animator is Jan van der Star, de gastgever van het broedpaar van De Waal; hij heeft bij en in de kast een webcam en doet op de website kerkuiltexel.nl regelmatig verslag van het wedervaren van de kerkuilen op Texel.

Bij het ophangen van kerkuilkasten wordt gebruik gemaakt van een snel op te zetten aluminium bouwstelling van Gerrit Visch.

In de afgelopen paar jaren is het aantal kasten uitgebreid tot 36. ■

Genieten na het bad.

Zuid-Holland

Tekst en foto's: Michel Kuijpers

Kerstuil

Tweede kerstdag, het is al laat in de middag wanneer we thuiskomen van familiebezoek. De broekband voelt wat krappier dan gewoonlijk en het hoofd is nog niet helemaal helder. Inderdaad, het was een 'zalig' kerstfeest. Maar niet getreurd, we kunnen de hele avond bijtrekken, voordat de maandagochtendplicht weer roept. Voor de zekerheid even naar het antwoordapparaat luisteren. Hé, toch een bericht en eentje die noopt tot actie: "we hebben sinds vrijdag een kerkuil in onze garage, hij zit nu achter een stapel hout, wat moeten we er mee?"

Oei, dat klinkt serieus. Er ligt inmiddels drie weken sneeuw en her en der verschijnen berichten - en foto's - op het internet van dode kerkuilen of wanhopige vogels die midden op de dag aan het jagen gaan om maar iets binnen te krijgen. Een tegenvaller, het telefoontje naar het opgegeven nummer levert niets op. Nog een paar keer geprobeerd die avond, maar geen gehoor. Ik begin 'm een beetje te knijpen. Een futloze kerkuil op vrijdag, kan een dooie op maandag zijn. Gelukkig, maandagochtend wordt wel opgenomen. Ik verontschuldigd me bij mijn collega's: er moet een leven worden gered. Alle begrip. Ik race langs de dierenzaak voor wat eendagskuikens en vlieg door naar het opgegeven adres. En ja hoor, daar zit-ie.

Na de behandeling weer in volle schoonheid.

Tekst: Joost Nijkamp

Foto: Tiny Heijmans

Treurig ineengedoken achter een paar glasplaten. Bij mijn eerste poging om 'm te pakken, schuift hij nog buiten handbereik, Maar bij de tweede poging is zijn energie op en laat ie zich zonder veel sribbelingen oppakken. Wel handig, maar geen goed teken.

Wat is wijsheid? De vogel ziet er voor de rest goed uit. Niet gewond, vleugels in orde. De asielen zitten vol na zoveel weken winterweer. Bovendien is het dichtstbijzijnde vogelasiel dertig kilometer verderop. Ik besluit het er maar op te wagen; zet de uil in een doos en neem hem mee naar huis. Daar gooi ik er alvast een kuiken bij en schroef snel een kast in elkaar. Zonder uitvliegopening, dat spreekt.

Mijn vrouw is inmiddels thuisgekomen en ik probeer uit te leggen dat het geen zin heeft om een logeerkamer leeg te laten staan. Het voordeel van kerkuilen is dat ze zo goed reclame voor zichzelf kunnen maken: één blik in de kist is voldoende om mijn eega te overtuigen.

De uil heeft duidelijk iets in te halen. Per dag gaan er vijf eendagskuiken doorheen (gezien de troep die ik elke ochtend in de kist aantrof, is het woord 'doorheen' inderdaad op zijn plaats). Elke keer dat ik de kast open om 'm te voeren, ligt hij als dood tegen de bodem. Ik laat 'm maar met rust, wat naderhand toch niet zo'n slim idee blijkt. Het is een bijzondere ervaring om een uil in huis te hebben, speciaal voor de neus. Hoe ik ook mijn best doe de kist elke avond schoon en droog te deppen, de geur in de logeerkamer wordt doordringender en doordringender. Dat die uilen daar zelf geen last van hebben, het verbaast me elke keer weer.

Het volgende weekend dient zich aan. Nieuwjaar is nakende en we verwachten menselijke logees. Het pleit is dan ook beslecht. De kist met uil de schuur in (en de logeerkamer twaalf uur straf laten doortochten.)

Na Nieuwjaar begint de kuikeninname enigszins beschaafde vormen aan te nemen. Nog een paar dagen volgt het

vaste ritueel van voeren en kist schoonmaken, maar halverwege de week is het zover, de uil gaat terug naar zijn vindplaats, waar de eigenaar inmiddels een uitvliegpat in de garagemuur heeft gemaakt en een collega-vrijwilliger een uilenkast heeft opgehangen.

Er was een heel welkomstcomité: de garage-eigenaar, mijn collega-vrijwilliger die zijn maat had meegenomen en twee ringers, want het leek me wel zo handig dat het dier direct geringd werd.

Maar och, wat zag ze er zielig uit. Er zat nog steeds geen fut in, misschien ook door de stress en de kou; daar lag ze als een dood vogeltje op de weegschaal. Mooi op gewicht, maar dat was dan ook alles. Die kale kist was toch niet zo'n goed idee geweest, want de buikveren waren vies en dus niet isolerend. De restanten van een broedplek (het bleek een tweejarig vrouwtje) waren onbedekt. Een recept voor een wisse dood in de nog winterse kou.

Dus ging ze weer mee terug, maar nu als driesterrengast. Allereerst werd ze in een lauwwarm badje gestopt, wat ze genoeglijk lijkt te ondergaan. Vervolgens voorzichtig drooggedept met een handdoek en daarna een zachtblazende föhn erop. (Tip: kerkuilen houden niet van föhnen).

Daarna terug in een dubbelgrote kist met een stukje gaas en ook nog eens gevuld met een flinke laag stro. En binnenshuis natuurlijk, scheelt toch een graad of vijftien. Dat bleek de truc. Binnen een dag of vier was ze boven Jan. Zat prachtig in de veren, blies agressief wanneer ik kuikens in het hok legde en scherpte 's nachts haar nagels aan het gaas. De eetlust bleef.

Mijn collega-vrijwilliger had een briljant plan: voor we de uil terugplaatsen, kunnen we haar een paar dagen kwijt op een afgesloten zolder boven een paardenstal. Kan ze haar vleugels uitslaan en weer even actief worden, terwijl ze gewoon nog gevoerd wordt.

Zo gezegd zo gedaan. Maar na een paar dagen oefenen, ging ze alsnog naar haar oude vindplaats in de garage. Er hing een mooie nieuwe kast, met een paar kuikens voor de reserve. Ze is er nog een dag gebleven. Ondankbaar beest. ■

Jonge kerkuilen nemen hoge vlucht

Het was in 2007, toen op 10 juni twee jonge kerkuilen onder de toren werden gevonden. Een mooie plek voor de kerkuilen en elk jaar werden ze geringd door Gerard van der Kaa. Allebei waren ze geringd met respectievelijk de nummers 5.401.966 en ...967. Nu is het zo dat Gerard de vogels altijd ringde op afnemende grootte c.q. leeftijd. Hij begon dus met de grootste (lees oudste).

Bij nader onderzoek bleek ..967 dood en met een vleugellengte van 196 mm 42 dagen oud te zijn. Met een gebroken ondersnavel en verwonding aan rechter knie en vleugelduim, was duidelijk dat hij een flinke smak had gemaakt. Zijn oudere nestgenoot leefde nog en mankeerde niets.

Tja, hoe verder? Ik was een dag ervoor bij een kast, 5 km daarvandaan geweest, waar vijf jongen zaten die allemaal jonger waren dan vier weken. Dus direct er naartoe gereden en het jong erbij gezet.

De boer hield wel in de gaten wanneer de jongen uit gingen vliegen en voor zover we hebben kunnen nagaan is dit goed verlopen. Bij het leeg- en schoonmaken van de pleeggezinkast vond ik geen dode jongen. Mogelijk heeft de jongste de oudste bij de val opgevangen en zo heeft de laatste toch nog een hoge vlucht genomen.

Mocht iemand een kerkuil met ringnummer 5.401.966 vinden dan hoor ik dat natuurlijk heel graag. ■

De oude toren te Haaren, N.-Brabant.

Limburg

Tekst en foto's: Henk Beckers

Ook kerkuilen passen zich aan

Dat de kerkuil een enorm aanpassingsvermogen heeft, blijkt uit het volgende verhaaltje dat zich ergens in Midden-Limburg heeft afgespeeld.

Jaren geleden werd in een landelijke omgeving een ultra modern huis met dito schuur achterin de tuin gebouwd. De familie, die de natuur een warm hart toedraagt, hield vanaf het begin rekening met de kerkuil. Bovenin de garage(schuur) werd er een mooi vierkant gat gemaakt met de kerkuilen kast er tegenaan. De tuin met een enorme koi-vijver en mediterrane beplanting completeerde het geheel.

Er werd conform de mogelijkheden van deze tijd een webcam in de kast bevestigd, zodat iedereen eventueel mee zou kunnen genieten van het familieleven van de kerkuil. Dit gebeurde al vrij snel en medio juni dat jaar werden de eerste jonge kerkuilen door ons geringd.

Afgelopen jaar was het alweer bingo, zelfs twee broedsels! Voor Midden-Limburg het enige tweede broedsel. Op 11 juni 2010 zaten mannetje en vrouwtje samen met drie jongen in de kast. Het vrouwtje was door ons op 2 juni 2007 als nestjong in een kast ongeveer 10 km er vandaan geringd. Het mannetje kwam - zo bleek uit de terugmelding van het ringstation - uit Boxtel in Noord-Brabant en was door G. van der Kaa als nestjong op 5 juni 2007 geringd.

Frappant is dat het mannetje en vrouwtje in hetzelfde jaar en bijna op dezelfde datum geringd zijn.

Het tweede broedsel bevatte op 22 oktober jl. twee kerngezonde jongen, getuige de gewichten van respectievelijk 346 gr. en 400 gr. bij een vleugellengte van 240 mm en 247 mm. Door de webcam camera weten we dat er eerst vier eieren en daarna drie jongen waren. Voor het invullen van de nestkaart is dit uiteraard een belangrijk instrument. Typisch was wel dat bij het tweede broedsel het mannetje in de kast bij de jongen zat, meestal is dit het vrouwtje. ■

'Kerkuilenvilla' met mediterrane tuin.

Jonge bosuil.
(Foto: André Eijkenaar)

Geslachtsverschillen

Verschillen in verenkleed bij kerkuilmannen en -vrouwen

Tekst en foto's: Johan de Jong

Vleugel vrouwtje (links).
Vleugel mannetje (rechts).

Vanaf 1973 zijn bij het ringen van jonge en adulte kerkuilen (Tyto alba guttata) allerlei biometrische gegevens verzameld, zoals gewicht, vleugellengte, snavellengte, snavelhoogte, snavelbreedte, staartlengte, tarsus- en nagellengte. Bij de jonge vogels is de vleugellengte een maat voor de leeftijd van uilen. Het gewicht van de jonge en volwassen uilen is een maat voor de conditie van de vogels.

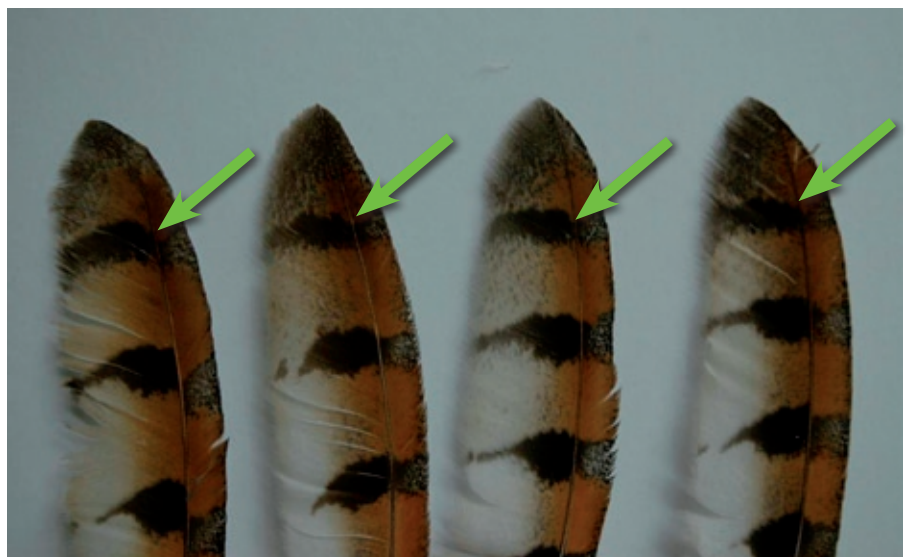
Van 2005 tot 2009 werden 240 dode uilen verzameld. Naast alle genoemde biometrische gegevens werd tevens het geslacht van de uilen vastgesteld. Meestal waren de vleugels van de wijfjes langer dan die van de mannetjes, maar er was ook overlap. Datzelfde gold voor alle biometrische gegevens!

Er is ook gekeken naar de kleur van de vogels: erg lichte uilen zijn meestal mannetjes en de donkere, vrouwtjes (kleine overlap). Op de broedplaatsen werden de kleurverschillen door de bewoners ook waargenomen in de periode dat het wijfje op eieren zat: "de donkere uil zit in de kast en er vliegt een lichtere uil in de schuur".

Toen ben ik op zoek gegaan naar andere verschillen tussen de sexen in het verenkleed.

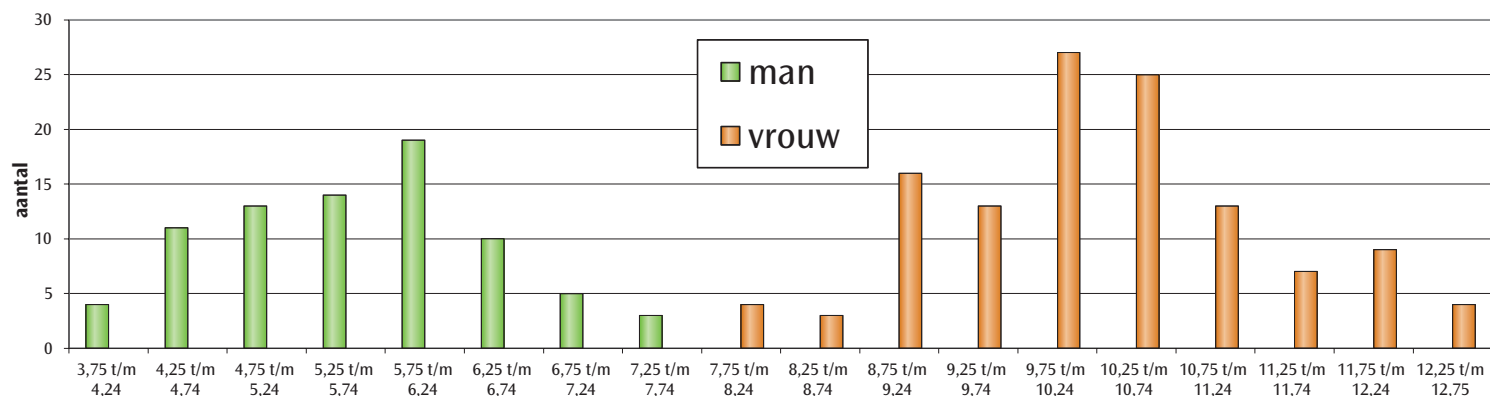

Handpen 8 van vier verschillende mannetjes.

Handpen 8 van vier verschillende vrouwtjes.

Breedte band handpen (mm) bij kerkuil man en vrouw

Breedte van de bovenste (eerste) bandjes van handpen 8 bij mannetjes en vrouwtjes.

Breder dan 7,5 mm zijn vrouwtjes en smaller dan 7,5 mm zijn mannetjes. Bij jonge vogels (ouder dan 8 weken) zijn de verschillen duidelijk zichtbaar.

Gestart is met het meten van de donkere bandjes ('bars') van de hand- en armpennen.

Van alle bandjes van de handpennen 10, 8 en 5 en de bandjes van de armpennen 1, 5 en 8 werd de grootste breedte gemeten op 0,1 mm nauwkeurig.

Alléén de buitenste bandjes van handpen 10 en 8 waren bij de wijfjes breder dan 7,5 mm en bij de mannetjes smaller dan 7,5 mm.

Bij alle 240 dode kerkuilen kon het geslacht vastgesteld worden aan de hand van de bandjes. Handpen 5 gaf bij een aantal vogels een kleine overlap. Over het algemeen zijn alle andere bandjes bij de vrouwtjes breder dan bij de mannetjes, maar ook hier is er weer veel overlap.

Bij gespreide vleugels lopen de bandjes bij de vrouwtjes als een ononderbroken

streep over de vleugel en bij mannetjes is de streep onderbroken en smaller.

Met een aantal afbeeldingen worden de verschillen in beeld gebracht.

Aan de sexe-verschillen zullen twee uitgebreide artikelen worden gewijd in Ardea (Ornithologische Unie) en Uilen (gezamenlijk tijdschrift van alle uilengroepen in Nederland). ■

H8

H = handpen en A = armpen.

H4

A4

A8

Merkwaardige braakbalvondsten

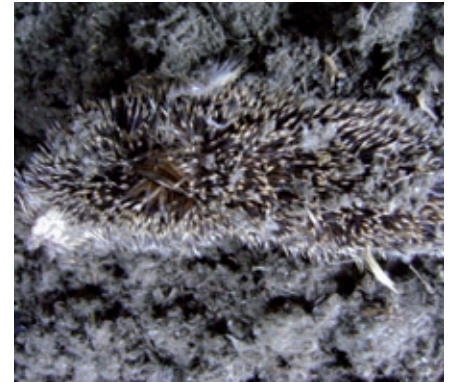
Planten, kikkerbillen en ...

Tekst en foto's: Ger Snaak

Het jaarlijks controleren van kerkuilenkasten beperkt zich in veel gevallen tot de vaststelling of er wel of niet gebroed is. Het noteren van het aantal eieren en/of jongen vormt dan de reden van de controle. Toch kan het interessant en verstandig zijn om zo nu en dan de broedkist eens nader te inspecteren op mogelijke bijzonderheden. Ook bij het ledigen van overvolle broedkisten als gevolg van braaksels, is inspectie van het verwijderde materiaal zinvol. In dit artikel enkele voorbeelden.

Tussen de verpulverde braakballen werd een geringde poot zichtbaar.

De egelhuid die op de braakballen lag.

Het is algemeen bekend dat kerkuilen de haren en beenderen van hun prooidieren niet kunnen verteren en dit materiaal uitbraken.

Pluizers van braakballen maken graag gebruik van dit materiaal om de verspreiding van muizensoorten in kaart te brengen.

En dan ligt er ineens te midden van al dat braakbalmateriaal één braakbal die niet bestaat uit haren en beenderen, maar uit plantenmateriaal.

Oorzaak onbekend

In de 20 jaar dat ik bezig ben met braakbalonderzoek was het in 2010 de derde keer dat ik zo'n braakbal tegenkwam.

Gebraakt plantenmateriaal in plaats van muizen.

De braakbal bevond zich in een broedkist die was gemaakt van spaanplaatmateriaal. Behalve de vraag of er een relatie zou kunnen bestaan tussen de samenstelling van de braakbal en die van de spaanplaat zijn de vragen: waarvoor nemen kerkuilen (soms) plantenmateriaal tot zich? Heeft het dezelfde functie als het eten van bladeren door honden en katten? Waarom is dit verschijnsel bij de kerkuil dan zo zeldzaam? We weten het (nog) niet!

Nog meer macabere resten

Kasten van kerkuilen dienen regelmatig te worden ontdaan van de braakballen. Vaak wordt het materiaal in een grote vuilniszak gedaan en weggegooid.

De resten van een onthoofde kikker.

Enerzijds een 'logische' handeling, anderzijds toch de moeite waard om even in het verpulverde materiaal te zoeken naar prooiresten.

Opnieuw twee leuke vondsten: een kikker, ontdaan van zijn kop en een poot van een kerkuil, voorzien van een ring.

Een jaar later werd dezelfde kast bezocht om braakballen te verzamelen voor een open dag van een middelbare school. Opnieuw een verrassing: op de braakballen van het afgelopen jaar lag de huid van een egel.

Opnieuw vragen: hoe kan een kerkuil van ruim drie ons een egel verplaatsen van een halve kilo of meer? Heeft de kerkuil dit dier wel gevangen?

Onderzoek op de zolder, die bedekt is met stro, laat een lig-/slaapplaats zien van een dier. Even later: de keutels van een steenmarter. Zou die.....?

Kerkuilbeschermers in Friesland hebben een 'antisteenmarterpijp' ontwikkeld die het voor de marter moeilijk maakt om naar binnen te gaan. De egel heeft me op een idee gebracht! ■

Broedplaats steenuil

Waar een konijnenhol al niet goed voor is

Tekst: Ger Snaak

“Zeg Henrie, een van de stoeptegels die jij in het schuurtje hebt gelegd, ligt los. Kun je daar iets aan doen?” Een vraag van de vrouw van Henrie Tjoink uit Markelo in juni 2010.

Henrie komt zelf ook tot de ontdekking dat het vervelend is dat die tegel los zit en besluit het euvel te verhelpen.

Tot zijn verbazing ziet hij onder de tegel vier jonge steenuilen die nog niet zo lang geleden uit het ei zijn gekropen. Nader onderzoek laat een onder de stoeptegels liggende gang naar het nest zien van een konijn.

De gang (het hol) van ongeveer 1 meter lengte gaat in de richting van de buitenzijde van het schuurtje en eindigt in een ruimte tussen het schuurtje en een daartegen aangebrachte houtstapel.

De vier jonge steenuilen onder de stoeptegel. (Foto: Henrie Tjoink)

Henrie besluit om de tegel boven de jonge steenuilen iets op te lichten met behulp van een baksteen en ‘de zaak’ te laten rusten. Na twee dagen zijn alle jonge steenuilen verdwenen, althans: ze zitten buiten in de ruimte tussen het schuurtje en de houtstapel.

Henrie bemerkte dat toen hij in zijn auto ging ‘posten’ en een adulte steenuil achter de houtstapel zag verdwijnen.

Hij heeft de dieren zien opgroeien tot volwassen vogels.

Hopelijk gaat een ervan in de toekomst gebruik maken van een van de kasten die al in de buurt van het konijnenhol waren geplaatst. ■

Steenuil. (Foto: André Eijkenaar)

Van de bestuurstafel

Tekst: Wied Hendrix
Foto's: André Eijkenaar

Bestuurszaken

Op de laatste jaarvergadering in Zeist hebben we Johan de Jong in het zonnetje gezet, omdat hij in 2010 vijftwintig jaar actief was als landelijke coördinator van het kerkuilenbeschermingswerk.

We hebben op de jaarvergadering afscheid genomen van Djurre Siccama als bestuurslid van de stichting. Hij heeft zich de afgelopen jaren intensief bezig gehouden met de database.

Nu de database is overgedragen aan SOVON zat zijn taak er min of meer op. Djurre, bedankt voor het vele werk en je inzet voor het kerkuilenbeschermingswerk.

Als nieuw bestuurslid mochten we Peter van Dam verwelkomen. Hij gaat zich bezighouden met het aandeel van onze werkgroep in de nieuwsbrief 'Erfvogels' en het ontwikkelen van educatief materiaal (onder andere voor scholen).

Landelijke uilendag

Op zaterdag 8 oktober 2011 houden de gezamenlijke uilenwerkgroepen voor de vierde keer hun landelijke uilendag in schouwburg 'Ogterop' in Meppel.

Donateurs, kashouders en andere belangstellenden zijn van harte welkom! De laatste landelijke uilendag in 2009 was een perfecte mix van interessante inleidingen en mooie beelden, waarbij

bijna alle in ons land voorkomende uilensoorten de revue passeerden. We hopen ook de komende uilendag weer een zelfde soort programma te kunnen bieden.

Raadpleeg te zijner tijd onze website voor het definitieve programma.

De organisatie is in handen van Stone en de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.

Database

Het afgelopen jaar is onze database overgedragen aan SOVON en inmiddels heeft een succesvolle overdracht van onze gegevens in het Nestkaartproject van SOVON plaatsgevonden.

Kerkuilenpaartje.

In onze database waren gegevens verzameld uit de periode 1963 tot en met 2009. In totaal gaat het om 11.854 nestplaatsen met 34.282 geregistreerde broedgevallen.

Door het jarenlange verzamelen van gegevens is de kerkuil ongetwijfeld een van de beste gemonitorde vogels van ons land.

Wij blijven actief inzetten op het verzamelen van gegevens en het invoeren van gegevens in het SOVON programma 'Nestkaart'.

Nieuwsbrief

De landelijke nieuwsbrief is in 2010 verspreid in een oplage van 15000 exemplaren. De uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting Doen.

Blad 'Uilen'

In 2010 is voor de eerste keer het blad 'Uilen' verschenen, een gezamenlijke uitgave van alle uilenwerkgroepen in ons land.

In deze precies 100 pagina's tellende uitgave onder andere aandacht voor steenuil, bosuil, kerkuil, ruigpootuil en oehoe. Deze eerste uitgave is onder andere verspreid onder alle vrijwilligers van de uilenwerkgroepen. Het blad is bekostigd uit subsidiegelden.

Het volgende nummer, dat volgens planning eind 2011 moet verschijnen, is niet gratis en kost € 7,50 inclusief verzendkosten. U kunt het blad bestellen door een mailtje te sturen naar uilen@steenuil.nl, onder vermelding van uw naam en adres en 'uilen' 2011.

Website

Onze website www.kerkuil.com is een belangrijk voorlichtingsmiddel. Op de website zijn de adressen te vinden van onze regiocoördinatoren, de nieuwsbrieven van de laatste jaren en actuele informatie over het wel en wee van de kerkuil. De site telde in 2010 maar liefst 25.306 bezoekers waarvan 20.877 uniek (gemiddeld 69 bezoekers per dag t.o.v. 51 per dag in 2009).

Donateurs

In 2010 ontving de Stichting ruim € 5.000,- aan giften en donaties. Daarmee vormen de donateurs een belangrijke pijler voor de financiering van onze uitgaven. Graag willen we alle

Kerkuil.

donateurs van harte bedanken voor hun bijdrage en we hopen dat u ons in deze - economisch gezien - minder florissante tijden blijft steunen!

Misschien ten overvloede: onze Stichting heeft een ANBI erkenning. Dat betekent dat u uw gift of donatie kunt opvoeren als gift bij uw belastingaangifte.

Ondersteuning

In 2010 ontvingen we subsidies van onder meer Vogelbescherming Nederland,

Stichting Doen, S.V.V., Haella Stichting, Moyra Stava Morena Stichting en het Dierenrampenfonds.

Vanuit deze gelden hebben we naast de normale bestuurskosten het volgende bekostigd: Uilennieuws 2010, de hosting van onze website, instructiebijeenkomsten rondom het programma 'Nestkaart', instructiebijeenkomsten voor ringers en de ontwikkeling van een folder, die binnenkort verschijnt. ■

Aan iedereen, die het kerkuilenbeschermingswerk een warm hart toedraagt:

Ondersteun ons werk door een éénmalige gift op rekening nummer 34.42.32.174 t.n.v. Kerkuilenwerkgroep Nederland te Hoorn onder vermelding van uw naam en adres (dan sturen wij u een Nieuwsbrief Uilen).

Of word donateur via onze website www.kerkuil.com.
We zijn blij met elk bedrag! Alvast bedankt.

Wij zitten er wel warmpjes bij,
maar kunnen alle steun gebruiken!
(Foto: André Eijkenaar)

